

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

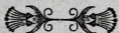
Հրատարակութիւն Յրուագրէմի Ձեռքունի Հրնկցկն. Միւրն. Թիւ 1

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԵՒ ԱՆՐԱՍԻՐ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԸ

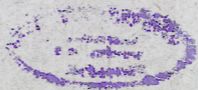
Ֆունուզ - Ձեռքուն - վանքի վանահայր, Գեղ. Տ. Բարբողիմէս
Ծ. վրդ. Քազանեանի, 1915ի համաշխարհային պատերազմի
կեանքէն դուրս գալիս

1930

ՏԳԱՐԱՆ ՍՐՐՈՑ ՅԱԿՈՐԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Հրատարակուիլն Երուսաղէմի Զէյթունի Հրեկցկն. Միութն. Թիւ 1

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

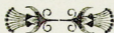

281.6(03)

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐ ԵՒ ԱՆՐԱՍԻՐ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԸ

Ֆոնուզ - Զէյթուն - վանի Վանանայր, Գեր. Տ. Բարթողիմէս
Մ. Վրդ. Քաղանեանի, 1915ի համաշխարհային պատերազմի
կեանքն դուռաց մը

A 36730

1930

ՏԳԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ԹԱԿՈՒԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԳԷՄ

Իմ հաւանութիւնովս եւ բարեւէր ազգայիններու
նիւթական օժանդակութեան ապաւինելով, Երուսաղէմի
Ջէյրունի Հայրենակցական Միութիւնը ստանձնեց Կեն-
սագրականիս հրատարակութեան գործը :

Մնամ Ազօթարար
ԲԱՐՔՈՂԻՄԷՈՍ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱԳԱՃԵԱՆ

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն Ի Տ Ե Ղ

1896-ին, եօրը անձնուէր Յեղափոխականներու, Ապահի, Աղասիի, Հրաչեայի, Մլխի, Կ. Սուխասեանի, Նճանի, Բենիամին Պետեւեանի հետ Ջէյրունի փառանկ ապսամբութիւնը վարող, Քեր. Տ. Բարթոլիմէոս Ծ. Վրդ. Քազանեանի անունը շահուց իվեր պատմութեան անցած եւ արժանացած է վեղարուորներու տիտղոսին: Քաջարի եկեղեցականին ապրած ամբողջ կեանքը ողիական մըն է, եւ բնիկ Ջէյրունցի, սարաբախտ Տիար Սմբատ Բիւրատ իր գրած վեպերուն մէջ անմահացուցած է զինքը: Բարբարոս բեմամիին դեմ տարած յայտական կռիւներէն վերջ, պատուաւոր հաշտութիւն մը կնկնելու համար Հայեպէն Ջէյրուն փոքրացող Եւրոպական վեց մեծ տերութեանց հիւպատոսներուն հիացումին եւ համակրանքին եւս արժանացած է Ջէյրուն-Փնունզի առիւծը: Այս անձնուէր եկեղեցականը Ջէյրունի զօրանցիին առջեւ կեցած, իր կայծակնացայտ սուրին տակէն անցուցած է ուրբ հարիւր զինուորներ՝ իրենց հրամանատարներով, եւ վզէն կախուած խաչը համբուրել տուած է անոնց, որք մինչեւ հիմայ կը պահէ: Այս աննախընթաց պատերազմէն վերջ, Բարթոլիմէոս Վրդ. ամբողջ Հայ Ազգին համակրանքին կ'արժանանայ, եւ երբոր կ'այցելէ Եգիպտոս, Պոլիս, Պուլկարիա եւ Իզմիր՝ զինքը ձեռքի վրայ կը պսցնեն, Հայ եւ Եւրոպական բերքեր իրեն տեսակաւոր պատկերները կը ցուցադրեն կենսագրական ճօթերով միասին: Ներկայ փոքրիկ Կոչ-հասարով Հայր Բարթոլիմէոսի մեկ դրուագը կը ներկայացնեն յարգոյ ընթերցողներուն որ տեղի ունեցած է Ընդհ. պատերազմին, եւ լիայոյս եմ որ մեծ ընդունելութիւն պիտի գտնէ ամենեւն:

ԵԴ. ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

206

Ն. ԳԵՐԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տ. ԲԱՐՔՈՂԻՄԷՆՍ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱԳԱՃԵԱՆԻ

Նախագահ

Յրուագրի Զէյբունի Հայրենակցական Միության

Որդիական յարգանքներով

ԵՂՈՒԱՐԴ ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

Յրուագրի

Վանք Սրբոց Յակոբեանց

Գեորգի Ս. Բարբողյանի մեծ Վրդ. Թագանեան

Ծն. 1850ին Ֆոնուզ, Վրդ. ձեռնադրուած 1888ին, Ֆոնուզի Ս. Կարապետ վանքին մէջ, Գեորգի Ս. Նիկողայոս Ս. Եպիսկ. Խոնխոստանիէն եւ ծայրագունութեան աստիճան ասացած 1911ին Սոոյ վանքին մէջ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Շնորհազարդ Կարօղիկոս Ս. Տ. Սանակ Բ. Խաչատրեանէն:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԵՐԱԶՍ

Ե Ի

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1896 թ. Զէյթունո-թուրք անհաւասար պատերազմի փաստները մասամբ մը դարմանուած, կնքուած պատուաւոր հաշտութեան մը բոլոր բարեքնները կը վայելէին մեր հայրենակիցները:

Այդ միջոցին հայ ազգը իրեն ուշադրութիւնը դարձուցած էր Արժիւններու բոյնին վրայ, Միացեալ Ընկերութիւն եւ ուրիշ բարեսիրական հաստատութիւններ՝ աշխարհի չորս ծագերէն օգնութեան փութալով, այդ անառիկ եւ բարձրարեւձ լեռներու կատարներու կողքին ապրող հերոս քաղաքին ընակչութիւնը հեռզհեռէ յառաջդիմելու շաւղին մէջ կը մտնէր:

Զէյթունի եւ շրջակայ արուարձաններու մէջ բացուած զբոսայրոցները հսկայաքայլ կը զարգանային. եկեղեցիներ իրենց պայծառութեան գաղաթնակէտին հասած էին, խոստմնալից երիտասարդութիւն մը հասակ կ'առնէր, զիւզաքաղաքը կը բարեկարգուէր աչքի գարնելու աստիճան՝ երբոր վրայ հասաւ 1915-ի Համաշխարհային Լնդհ. Պատերազմը եւ ամէն բան տակն ու վրայ ըրաւ:

Այդ թուականին Եւրոպական պետութիւններ սուրի եւ թընգանօթի հետն էր որ կը խաղային, Թուրք կառավարութիւնը եւս պատերազմին մասնակցելով, սանձարձակ ազատութիւն մը ձեռք բերած էր, իրեն իշխանութեան տակ ապրող Քրիստոնեայ ազգերը շիւղի մը չափ չէին երեւնար աչքին, ուղածին պէս կը վարուէր անոնց հետ, որովհետեւ, հարցնող փնտռող չկար:

Թուրք արիւնարբու օրուան իշխանութիւնը, Արեւելեան Նահանգներու մէջ ապրող ստուարաթիւ հայութեան հետ մասամբ մը իրեն հաշիւը մաքրած, աչք կը տնկէ նաեւ Զէյթունի վրայ, եւ մէկ վճռական հրամանով, զանոնք ալ կ'առաջնորդէ դէպի Գողգոթայ:

Պատմական հայրենիքէն դեռ չեւած, յեղափոխութիւնը իրեն նշանաբան ըրած մեր քաջերը մասնակի՝ որքան որ կզակ

կզակի կուգան, կը զարնեն կը զարնուին բայց չեն յաջողիր, որովհետեւ այս անգամ թուրք բիրտ ոյժին միացած էր նաև գերմանական ոյժը եւ հսկայ թնդանօթներ անուելի աւեր կը գործէին:

Ազատ սարալանջերու վրայ ապրող այս քաջարի լեռնահանները զարերէ իվեր թուրքին աչքին փուշը եղած էին, որովհետեւ ապստամբութեան թուականին հարիւր հազարաւոր զօրքեր փճացնելէ վերջ, խրոխտ եւ քաջակորով Ձէյթունցիներ կարմիր Ուլթանը՝ Համիտ՝ ծուռկի բերած էին, և այժմ որ իրենց վրայ հսկող մը չկար, ազատօրէն կը շարժէին:

Տարիներ շարունակ վառօդի եւ զէնքի հետ խաղցող Ձէյթունցիները տարագիր . . . բայց ինչ բնեք որ ա՛լ սեւ բազը վճռուած էր, կամայ ակամայ պիտի համակերպէին, ո՛չ մէկ տեղէ օգնութիւն կրնար հասնիլ իրենց որովհետեւ օգակի մէջ առնուած էին:

Ազատ լեռներու եւ ծորձորներու մէջ ազատութիւն երգող Ձէյթունցիներ բռնի ոյժին առջև զլիսիկոր, տարագրի փշտացուպը ձեռք կ'առնեն, պատկառելի, փառաւոր եկեղեցիները, դպրոցները, սրբավայրերը եւ ամպածրար ձիւնածածկ լեռները թշնամիին ձգած, վերջին ակնարկ մ'ալ կը ձգեն անոնց վրայ եւ կի հեռանան:

Ձէյթունցիներու առաջին կարուանը կը զրկուի Գոնեա, տարագրութեան այս բօթը կայծակի արագութեամբ կը լսուի աշխարհի չորս կողմ եւ բոլոր հայերուն վրայ յուսահատութիւն մը կ'իջնէ:

Ծերունագարդ Տ. Բարթողիմէոս Ծ. Վրդ. իրեն ժողովուրդին հետ կողք կողքի կը քալէ և պահապան հրեշտակի մը պէս կը գուրգուրայ անոնց վրայ, յոյս և մխիթարութիւն ներշնչելով:

Ամեհի առիւծը բռնուած զառազեղին մէջ, թեթափ թռչունի մը պէս կը հետեի իր ժողովուրդին արտում ախուր:

Ժամանակին որ իր յաղթական սուրին տակէն անցուցած էր ամբողջ կանոնաւոր բանակ մը, այժմ ինքը կը գտնուէր քանի մը խլլտտ եւ կեղտոտ ժանտարմաներու քմահաճոյքին տակ՝ անոնց հրամանին հնազանդ:

Ժամանակի չար խաղերն էին որ կը կրկնուէին. . . :

Ձէյթունցիներու կարուանը քանի մը ամիս Գոնեայի տափաստաններու մէջ մնալէ վերջ, կառավարութեան խաբեբայ մէկ հրամանով, իբր թէ զիրենք հայրենիք պիտի վերադարձնեն, կը խանդավառեն խեղճերը, և օրին մէկն ալ իրենց աչքերը կը բանան Հալէպի մէջ, եւ անկից ալ կ'առաջնորդեն Տէր-Ջօրի հրատուոր անապատները այնտեղի գաղանային և սարսուղեցիկ սպանդին զոհ ընելու համար:

Տ. Բարթողիմէոս Վրդ. իբր յառաջացեալ տարիքի տէր մարդ եւ վերջին աստիճան հիւանդ, Հալէպ կը Ֆնայ եւ մինչեւ վերջը տեղւոյն Ս. Քառասուն Մանկանց Մայր եկեղեցիին մէջ սրտաբուխ կ'ազօթէ իրեններուն եւ ամբողջ Հայ Ազգին ազատութեան եւ փրկութեան համար:

Կիլիկիոյ եւ Մեծ Հայքի ժողովուրդէն մեծ թիւ մը այդ օրերուն կը դանուէր Հալէպ՝ չափազանց թշուառ վիճակի մէջ, Սալիպէի նեղ փողոցներուն եւ եկեղեցւոյ բակին մէջ թշուառներու խումբեր կը վխտային, կեանքեր կը մարէին, եւ ամէն օր դիասայլը ճիւան երխտասարգներու, թարմատի ազջիկներու եւ տարէցներու անշնչացեալ դիակները գերեզմանատուն կը փոխադրէր:

Մերունի հայր Բարթողիմէոս բակին մէկ անկիւնը կծկտած, այդ թշուառներուն վիճակին ի տես սիրտը պատառ պատառ կ'ըլլայ, ո՛չ ոք կը հետաքրքրուի իր վիճակով, որովհետեւ ազգ. մեքենան բոլորովին խանգարուած ամէն մարդ միա՛յն իրեն մասին էր որ կը մտածէր:

Հայր Բարթողիմէոս օրին մէկը ճամբուն վրայ կը հանդիպի բարեսէր ազգայինի մը՝ Տիար Յարութիւն Մաղիկեանի, այս վերջինը զինքը ճանչնալով կ'ուզէ ունիցէ ձեռով մը օգտակար ըլլալ իրեն, ու զինքը կ'առաջնորդէ բնիկ Մարաշցի Տիար Աբրահամ Փարթամեանի քով եւ կը պատուիրէ անոր որ, իր հաշւոյն ամէն օր 20 զրուշ տայ Հայր Սուրբին:

Հայր Բարթողիմէոս առաջին կանխավճարը առնելուն ուտելիք կ'առնէ եւ կը վերադառնայ եկեղեցի, իրեն ունեցածէն բաժին կը հանէ նաև զուլսը հաւաքուած սովալլուկ փոքրիկներուն, եւ օր է կ'անցունէ:

Բնիկ Զէյթունցի, վարպետ զինագործ Տիար Արթին Զօլագեան, ընտանիքը ապրեցնելու համար երկաթագործի փոքրիկ կրպակ մը բացած էր թաղին մէկ անկիւնը, Հայր Բարթողիմէոս երբոր անոր ոչորմելի վիճակը կը տեսնէ, կը մտածէ այդ արժէքաւոր վարպետին կեանքը փրկել, խորհելով թէ, վաղուան օրը երբոր հայրենիք վերադառնան կրկին իրենց պէտք կ'ըլլայ, ուստի իրեն ունեցած գրամէն մէկ քառորդ մէճիտ ալ անոր բաժին կը հանէ, եւ իրեն օգնելու համար ալ, թեւերը սօթթած, կրպակը կը մտնէ եւ երեք ամիս մուրճ կը զարնէ ու փքոց կը քաշէ: Ահաւաստիկ անձնուէր եկեղեցականի մը ծառայութիւնը որ մինչև ո՛ւր տեղուանքը կը հասնի:

Կիլիկիոյ շնորհազարդ Տ. Տ. Սահակ Բ. Կաթողիկոսը աթոռէն բաժնուելէ վերջ, իր փառքերէն բոլորովին անշքացած, ի-

րեն Միաբանական կազմին հետ Հալէպ կը հասնի, Թուրք կառավարութիւնը իրեն շնորհարոյ մուրացքը այնչափ առաջ տարած ըլլալով հայոց կրօնական պետին ալ չի խնայեր, իրեն անիրաւուած շքախմբին հետ Իտլիպ կ'աքսորեն (Հալէպի մօտիկ) և Գեր. Տ. Բարթողիմէոս Վարդապետն ալ կ'ընկերանայ իրենց:

Կաթողիկոս և իւրայինները քանի մը օր կը մնան այդ դաւառակին մէջ և տեղւոյն իրենց բաղդակից Յոյներէն կը հլւրասիրուին և քանի մը օր յետոյ ծէմալ փաշայի հրամանով կը մեկնին Երուսաղէմ:

Վեհափառը Երուսաղէմ կը մնայ իւր թրքահայոց Կաթողիկոս — պատրիարք, իսկ Տ. Բարթողիմէոս Վրդ. իրր կասկածելի եկեղեցական և վախի աղղեցութեան տակ, առ ի խոհեմութիւն խումբին չի միացուիր և ժամանակուան մը համար կը մնայ Իտլիպ:

Կաթողիկոսին մեկնումէն վերջը, Հայր Բարթողիմէոս, իրր անբասիր և հաւատացեալ կրօնական, տեղւոյն Յոյներու և Թուրքերու համակրանքին արժանանալով խաղաղ կերպով կ'ապրի:

Կրթական Տնօրէն, և այդ օրերուն աշարի Տնօրէնի պաշտօնը վարող Նէախիմ Մուստաֆա էֆ. ի աղջիկը որ երկար ժամանակէ ի վեր այսահարութենէ կը տառապէր, իրենց հրաւերին վրայ, Հայր Բարթողիմէոս անոր դիտուն քանի մը աւետարան կը կարգայ և աղջիկը կը բժշկուի, այդ դէպքէն վերջը իրեն համբաւը ա'լ աւելի կը տարածուի: Նէախիմ էֆ. մինչև վերջը իրեն սեղանակից կ'ընէ գինքը, նիւթապէս ալ կ'օգնէ, մինչև ներկայ թուականս ձերուսի Վարդապետը այդ ընտանիքէն նսմակ կ'ստանայ, և մեծ յարգանք կը վայելէ անոնց քովը:

Թուրք կառավարութիւնը հրաւեր կը կարգայ տեղւոյն մէջ ապրող տարազիր հայերուն որպէսզի ճշմարիտ կրօնը ընդունին, անձնուէր եկեղեցականը անվախօրէն շարունակ կը քարոզէ ժողովուրդին որ հաստատ կենան իրենց հաւատքին մէջ և կարուկ կերպով մերժեն իսլամանալու ամէն առաջարկ: Հայր Բարթողիմէոս օրին մէկը այդ բարի թուրքին ծախքովը Հալէպ կը մեկնի և քանի մը օր վերջ վրայ կը հասնի զինադադարը: Աղաւտութեան թուականը կրկին կը ծաղի, անապատի ամէն կողմերէն գունդազունդ. Հայեր Հալէպ կը հասնին և յաղթական համաձայնականներու գուրգուրանքին կ'արժանանան: Յաղթական բանակները թուրքը մեղայի բերած էին, արիւնարբու թըշնամիին սուր ատամները թափած, կը սողային համաձայնականներու դարչապարին տակը:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԵՊԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Անդլեֆրանսական բարեացակամ կառավարութեանց կորովի քանքերուն շնորհիւ տարազիր հայերը կարաւան առ կարաւան կը դրկուին իրենց տեղերը: Վերապրող Ձէյթունցիները եւս Հայր Բարթոլոմէոսի առաջնորդութեամբ Մարաշի գծով կը հասնին հայրենիք եւ տէր կը դառնան իրենց գարաւոր իրաւունքներուն որ չորս տարի շարունակ, պոչնազն ու թուրքը իրենց ազատս ստրերով պղծած էին:

Ձէյթունցիներու համար նոր գարազուլս մը կը բացուի:

Մեր հայրենակիցները իրենց ազատ լեռներուն մէջ շինարար աշխատանքի կը լծուին, արօրն ու մանգաղը կրկին կը գործէ և փոքրիկներ Մեսրոպեան տառերը կը թոթովին:

Համաձայնականները յազթական, Կիլիկիան կիսանկախ վիճակ մը ստացած էր, Ձէյթունցիներ եւս Փրանսական յազթապանձ գրօշակի կողքին հայկ. եռագոյնը կը ծածանեցնէին անմատչելի բարձունքներու վրայ, Պէրզնկա, Սօլազ Տէտէ և Պէրիա լեռները ծափ կը դարնէին, անդ ու անդաստան կը ծաղկէր և ազատութեան երգը կը հնչէր ամէն կողմ:

Ձենք գիտեր քաղաքական ինչ գարձուածքներու բերումով, Փրանսացիները բաւական ժամանակ մը Մարաշի տէր դառնալէ վերջ, կը պարպեն քաղաքը եւ Կիլիկիան եւս պարպելու կը պատրաստուէին:

Ձէյթունցիներ այդ անմատչելի բարձունքներուն վրայ բուրովին մեկուսացած, ինքզինքնին բազզին յանձնած էին, որքան որ Կիլիկիոյ պարպումը կ'ուշանար: Յրանսացիներու կողմէ ոչ մէկ օգնութիւն կը հասնէր իրենց, որովհետեւ թուրքեր ամէն կողմ կը հսկէին, մինակ սաւառնակով կարելի էր յարաբերութիւն մշակել և այդ ալ արդէն անկարելի էր:

Մարաշի պարպումէն վերջ թխպոս եւ լուրթ ամպեր կը կուտակուին Ձէյթունի ասմազուն, բիւ ու բալ երկնակամարին վրայ, եւ առ ի զգուշութիւն Ձէյթունցիները կը համախմբուին Համլտեան հոյակապ գօրանոցին մէջ եւ ամէն կողմէ յոյսերնին կտրած ինքնապաշտպանութեան մասին կը մտածեն:

Ամէն պատահականութեանց առջևը կարենալ առնելու համար

տեղւոյն վրայ կը կազմեն 12 հոգիէ բաղկացեալ Ազգ. Խորհուրդ մը և կ'սկսին գործի:

Ապագային զալիք պատահարները նկատի ունենալով, ինքնապաշտպանութեան և պարենաւորման խումբեր կը կազմուին, պաշար կ'ամբարեն, սահմանները պահպանելու համար պահականոցներ կը նշանակեն և պատրաստ գիրքի մէջ կը կենան:

Ազգ. Խորհուրդը կատարեալ համերաշխութեամբ կը գործէ Արամ փաշայի նախազանութեան տակ և ռազմական ծրագրերն էր կը պատրաստեն:

Իսկ ծերունի վազը՝ Հայր Բարթողիմէոս, ինքն ալ կրօնական պարտականութեան մէջ բնա՛ւ չի թերանար, առտու իրիկուն ժամերգութիւն կը կատարէ, կը պատարագէ, կը քարոզէ, կը յորդորէ, և իբրև նոր դարու Ղեւոնդ երէց մը՝ խաչք ձեռքը բռնած կ'օրհնէ բիւրիցս անդամ նահատակուած ու չարչարուած ժողովուրդը՝ Տիրոջ օրհնութիւնը հայցելով:

Կատարեալ հաւատքով զօրացած ծերուկ վարդապետը հազորդութեան Ս. Խորհուրդը կը մատակարարէ, իրեն յանձնուած սիրեցեալ հօար հաւատքով դօտեպնդելու համար:

Ձէյթունցիներ երբոր զօրանոցին մէջ այս փիճակը ունէին, անդին, Մարաշի և Էլպիսթանի շրջակայքը Քէմալիսթներ ևս կը զօրանային և կրկին հրաւէր կը կարգային Եւրոպական տէրութեանց: Մարգիէր իրաւունք ունէին, որովհետև քաղաք. անհամաձայնութեանց հետեանքով հետզհետէ զբաւեալ վայրեր կը պարպուէին, Իտալացիները, շատոնց Գոնեսայի և Ատալիոյ շըրջանները պարպած էին, Ֆրանսացիները կը պատրաստուէին կիլիկիան պարզել և կրկին թուրքը իրեն զլխուն պիտի մնար:

Քէմալիսթները յաղթանակէ յաղթանակ կը սաւառնէին եւ հետզհետէ իրենց գիրքը կը զօրացնէին:

Մարաշի մոլոռանդ թուրքերուն զրգուժով օրին մէկը պատգամաւորութիւն մը կը հասնի Ձէյթունի սահմաններուն մօտ եւ զիրենք անձնատուութեան կը հրաւիրէ, Ազգ. Խորհուրդը այդ վատ առաջարկին ընդառաջ չերթար, պայմանաժամ կը խընդրէ, իրենց գիրքը աւելի կարենալ ամրացնելու համար: Քանի մը շարքէն ուրիշ պատգամաւորութիւն մ'ալ կը հասնի և այս անգամ կ'որոշեն, կիները, ծերերը և մանուկները յանձնել զինւորական իշխանութեան, որովհետև անոնց ներկայութեան չէր կարելի բան մը ընել, իսկ մնացեալները կ'որոշեն մինչեւ վերջը դիմադրել եւ գերմարդկային ճիգերով կռուիլ, մինչեւ որ տեղէ մը օգնութիւն հասնի իրենց, բայց ցաւ է ըսել թէ այդ օգնութիւնը չի հասնիր և յուսախար կ'ըլլան:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

— — — — —

!! յս ծրագիրը այլևս վերջնական էր, ուստի, ծերունի Հայր Բարթողիմէոսի առաջնորդութիւնով թիւով վեց հարիւր անձեր կը զրկուին հրամանատարի վրանը և իրենք կը մնան իրենց զինքերուն վրայ. Բաժանումը շատ փոքր կ'ըլլայ, կուլան, կ'արտասուեն, մնացողները սիրտ կուտան որ համբերեն և իրարմէ կը բաժնուին:

Ձին. հրամանատարը երբոր կը տեսնէ որ ամէնն ալ չեն յանձնուած, ժողովուրդին նահապետը իրեն մօտը կը կանչէ և կ'ստիպէ որ զօրանոց վերագառնայ մնացեալներն ալ համոզելու համար:

Հայր Բարթողիմէոս կ'ընդիմանայ, ինքը իբր զէնքի մարդ ի՞նչպէս կրնար իր զինակիցները անձնատուութեան հրաւիրել, իրեն համար աւելի լաւ էր մեռնիլ, քան այդ տեսակ առաջարկ մը ներկայացնել:

Այս ընդդիմութեան վրայ, հրամանատարը ետ զօրանոց կը վերագարձնէ մնացողներուն ընտանիքները և սպառնալիքով կրկին կ'ստիպէ ծերունի վարդապետը որ երկու զօրջակ առած և ձիու վրայ նստած երթայ վերջին փորձ մ'ալ ընէ:

Այս սպառնալիքին վրայ Հայր Բարթողիմէոս ակամայ կը համակերպի և մինչև որոշ տեղ մ'ալ զօրապետը իրեն կ'ընկերանայ: Տասը վայրկեանի ճամբայ մը կտրելէ վերջ, ծառի մը տակը կը հանդչին և Հայր Բարթողիմէոս կը թախանձէ որ իրեն խնայէ, որովհետև ինքը թէ՛ իրեն և թէ՛ Թուրք կառավարութեան վրայ վստահութիւն չունի:

Զօրապետը նոյն պահուն կը նշմարէ որ վարդապետին ուսէն վար կաշիէ պայուսակ մը կախուած է և կ'ըսէ իրեն ճես գիտեմ որ դուն հաւատացեալ եկեղեցական մըն ես, և անպատճառ այդ պայուսակիդ մէջ քու կրօնքիդ վերաբերեալ բաներ մը կան, ատոնց վրայ երդում կ'ընեմ որ երբոր յանձնուին իրենց փեսա մը չեմ հասցուներ»:

Հայր Բարթողիմէոս կատարեալ հաւատքի տէր մարդ, երբ կը տեսնէ որ պայուսակին մէջ եղածներուն մասին լուր ունի, — պայուսակին մէջ կայ եղեր, խաչ մը, սրբատուփ մը և Միւ-

ունի սրուակ մը — առանց ընդդիմութեան առանձինն ճամբայ կ'ելլէ, և երբոր զօրանոցին կը մօտենայ, այդ տեղ խրամներու մէջ սպասող թուրք զինուորներ արգելք կը հանդիսանան, բայց երբոր կը հասկնան որ իր պատգամաւոր կ'երթայ կը թողուն:

Զօրանոցին մօտենալու զեռ քառորդ ժամ մնացած, զրօշակը կը պարզէ և մերինները ճանչնալով զինքը առանց զնդակ արծակելու ներս կ'առնեն:

Հայր Բարթողիմէոս քանի մը ժամ կը տեսակցի հետերնին, հրամանատարին միտքը կը յայտնէ, բայց անոնք անդրդուելի կը մնան իրենց որոշումին մէջ:

Նոյն ժամուն ծերունի եկեղեցականը յուզուած և արցունքոտ աչքերով կ'ըսէ անոնց.

«Միրելիներս, զիտեմ թէ՛ զէնքը թշնամիին յանձնել վատութիւն է, բայց սա կիներուն և Երախաներուն խնայեցէք, երբոր դուք զէնք վերցունէք, մի դուցէ՛ ասոնց փնաս մը հասցունեն, և ուրիշ տեղէ ալ օգնութիւն սպասել անխելքութիւն է»:

Հայր Բարթողիմէոս դասալիք մը չէր բնա՛ւ, բայց օրուան կացութիւնը աչքի առաջ ունենալով, այդ առաջարկը բրած էր:

Ծերունի վարդապետը ետ կը վերադառնայ, հրամանատարը երբոր մերժումի պատասխանը կ'իմանայ, կը կատարի, կը բորբոքի, անմիջապէս հրացանաձգութիւնը կ'սկսի, խոշոր թընդանօթի ռումբերը զօրանոցին պատերը կը քանդեն, զինակիր քաջեր երբոր կը տեսնեն որ այդ տեղ մնալ անկարելի է, զիշերանց այլ ուղղութեամբ կը հեռանան, զօրանոց մնացողները կը ջարդուին, որովհետեւ չէին կրցած անոնց ընկերանալ:

Զօրանոցէն մեկնելէ վերջ, ճամբու ընթացքին թուրք զիւզացիներուն բաւական փնաս կը հասցունեն, իրենք ալ կը փնասուին, և նոյն իսկ Արամ փաշան ճամբան զարնուելով կը մեռնի, մնացեալներէն մէկ մասը Ատանա և և միւս մասն ալ Հալէպ կը հասնին շատ մը զրկանքներէ վերջը:

Անձնատուր եղողները ողջամբ կը հասնին Մարաշ, և Ամերիկացիներու չէնքին մօտ արեւին տակ կ'սպասեն մինչև արծանագրութեանց լրանալը:

Հայր Բարթողիմէոս ձիուն շուքին տակը պատասպարուած կը կենայ, նոյն պահուն քանի մը թուրքեր իրարու հետ կը վիճարանին և իրենցմէ մէկը կը պնդէ՝ թէ այս ծերուկը Զէյթունի 1896-ի հրամանատարներէն է, այն է, այն չէ, ըսելէ վերջը, խօսքը բացողը իրեն քովը կուգայ և կ'ըսէ «Ի՞նչն է քո այն մարդը որ զօրանոցին առջևը կեցած զօրքերը սուրիդ տակէն անցուցիլը» և քու պատկերդ, Եգիպտոս զիրքերուն մէջը տեսած եմ:

Այս խօսքին վրայ ձերունի վարդապետը բարկացած կը պատասխանէ .

«Այո՛ ես եմ, ի՞նչ պիտի ընես, և ի՞նչ ըսել կ'ուզես»:

Այս սաստիկ վրայ մարդը կը լռէ եւ կ'ըսէ թէ՛ հետաքրքրութեան համար հարցուցի, որովհետեւ ընկերներս կը պնդեն թէ դուն չես:

Մարաշի մէջ գտնուող Ամերիկացիները ամէն խնամք կը տանին Ձէյթունցիներուն, կերակուր, զգեստ կը բաժնեն, եւ քանի մը շարաթ յետոյ թուրքերը զիրենք կ'աքսորեն Տիգրանակերտի Ջերմուկ գաւառը եւ այնտեղ կը մնան ամբողջ երկու տարի:

Ջերմուկ երթալու ատեն թուրքերը կը մտադրեն զեղեցիկ հարս մը առեւանդել, Հայր Բարթողիմէոս երբոր զիրենք կը յանդիմանէ, զինքը անկիւն մը կը քաշեն եւ զանակը կոկորդին գնելով կ'ուզեն մորթել, բայց ձերուկ վարդապետը իրեն ամբողջ ուժովը զանակը կը յափշտակէ ձեռքերնին եւ կ'ըսէ, «թո՛ղ տուէք որ ազօթեմ եւ անկից վերջը ուզածնիդ բրէք»: այս խօսքին վրայ զազանները քիչ մը մեղմացած, իրենց վատ արարքէն ետ կը կենան ու կ'ըսեն, «քանի որ այդչափ բարեպաշտ եւ քաջ մարդ մըն էս, կեանքդ կը խնայինք»:

Ջերմուկի մէջ Ձէյթունցիներուն կը տրամադրուի հայոց փլփլած եկեղեցին և հոն կը բնակին:

Հայր Բարթողիմէոս հոս ալ իրեն կրօնական պարտականութիւնները կը կատարէ, ժողովուրդը իրեն հաւատքէն չի շեղելու համար կ'ազօթէ, եւ մինչեւ վերջը Տիրոջմէն կը խնդրէ որ իբրեւ Մովսէս իրեն յանձնուած ժողովուրդը փորձանքներէ ազատէ, մինչև խաղաղ նաւահանդիստ մը հասնելը:

Երկու տարի վերջ կառավարութիւնը իրենցմէ ստորագրութիւն կ'առնէ՝ թէ անգամ մ'ալ հայրենիքի և կալուածի անունը չպիտի յիշեն եւ հսկողութեան տակ զիրենք կը զրկէ Հալէպ օրոնք հոն հասնելով կը միանան ողջ մնացող իրենց սիրելիներուն:

Հայր Սուրբը կարճ ժամանակ մը Հալէպ մնալէ վերջը Երուսաղէմ կը հասնի եւ այսօր 7 տարիէ իվեր կը մնայ Սրբոց Յակոբեանց Վանքը մասնաւոր սենեակի մը մէջ, առտու իրիկուն եկեղեցի կ'իջնէ, Սուրբ Տեղեաց մէջ կը պատարագէ, ժողովուրդը կը մխիթարէ, և իրեն համեստ բնաւորութեամբ Միաբանական կազմին համակրանքին կ'արժանանայ:

Հայր Սուրբին հաւատքը զօրուոր եւ առողջութիւնն ալ լաւ է:

4 ՈՉ

Գեր. Տ. Բարթողիմէոս Մ. Վրդ. վերջին տարիներս գրի առած է իրեն ընդարձակ կենսագրականը որ կը բաղկանայ 450 էջէ, տեարակի մը մէջ մաքուր կերպով ընդօրինակուած, շատ արժէքաւոր գործ մը՝ որ հետաքրքրութեամբ կարգացուելէ վերջ, ապագայ պատմիչներուն համար ևս լաւ ատաղձ մը կրնայ ըլլալ:

Հայր Բարթողիմէոս Հայ Ազգին անձանօթ մը չէ, ինչպէս որ նախաբանիս մէջ յիշած եմ, անիկա արդէն պատմութեան մէջ ոսկի տառերով արձանագրուած է, բայց իրեն եւ մեր փափաքն է սոյն կենսագրականը հրատարակուած տեսնել:

Ինչպէս որ առածը կ'ըսէ «Գնա՛ մեռիր, եկուր սիրեմ» փոխանակ ն. Գերապատուութեան մահէն վերջը անոր շիրմին վրայ ծաղկեպսակներ զետեղելու, դամբանականներ խօսելու՝ որոնք վերջէն թերթերու սիւնակները պիտի զարդարեն, այժմէն իսկ մեր ամենուս վրայ պարտք կը ծանրանայ, իրեն կենդանութեանը յարգել զինքը՝ կենսագրական կոթողը հրատարակել տալով:

Բարերար մը և կամ արտասահմանի իրեն ծանօթներէն մէկը արդեօք չպիտի՞ փափաքի այս գործին հրատարակութեան ամբողջ ծախքը ինքը հոգալ որ 14 պատկերներն ալ միասին հաշուելով հազիւ 80 Եզրպտական ոսկիի կը հասնի:

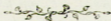
Եթէ չի գտնուի անհատ մեկեկնաս մը, արտասահմանի հայ թերթերու խմբագիրներուն կ'իյնայ իրենց թերթի սիւնակներուն մէջ հանգանակութիւններ բանալ, Հայր Բարթողիմէոսի սոյն գործը ի լոյս ընծայելու համար: Իսկ եթէ այժմէն իսկ գտնուին բաժանորդ արձանագրողներ, մեծ ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլան: Կենսագրականը պիտի ծախուի հատը 15 Եզ. Դահեկանի:

Կենսագրականի հրատարակութեան ծախքը ապահովելէ վերջը, գործը ներկայանալի և գեղարուեստական ընելու համար ո՛չ մէկ ջանք պիտի խնայուի, օ՛ն ուրեմն գործի, Փանուզի վանքին կտրիճ վանահայրը սիրողներ, իր կենդանութեանը ուրախացուցէք զինքը, որ այնչափ հերոսութիւններէն վերջը, այժմ ալ իրեն կենսագրականը տպել տալով պատմութեան համար թանկագին աւանդ մը կը ձգէ:

Ժամանակին ովսանաններով գիմաւորուած Հայր Բարթողիմէոսը, կրկին նոյն ազգասիրական ոգին է որ ունի, այդ ոգիին

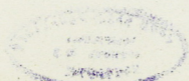
միացուցած ըլլալով նաև հաւատքի ոգին, աւելի զօրաւոր դուրս եկած է:

Հայր Բարթողիմէոս նկատի ունենալով իրեն յառաջացեալ տարիքը, այս աշխարհէն չի բաժնուած կը փափաքի հրատարակուած տեսնել կենսագրականը, որուն վրայ շարունակ կը դուրգուրայ և մասունքի մը պէս կը պահէ:

ԳԵՐ. Տ. ԲԱՐԹՈՂԻՄԷՈՍ Խ. ՎՐԻ. ԹԱԳԱՃԵԱՆԻ
ԿԵՆՍԱԿՐԱԿԱՆԻՆ ՄԷՋ ԵՐԵՒՆԱԼԻՔ
ՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՅԱՆԿԸ

1. Վեղարով և շմբախաչով
2. Երիտասարդ վարդապետը
3. Ձիի վրայ նստած
4. Պատարագի զգեստով
5. Սուրբ ձեռքը բռնած
6. Ձկնունի սեւարունը
7. Զոնուզի »
8. Գեր. Տ. Նիկողայոս Եպիսկոպոս
9. Գեր. Տ. Կարսպէս Եպիսկոպոս
10. Ապստի և ընկերներուն խնքանկարը
11. Ապստի փոքրիկներուն Մկրտչիւնը Յորդանան գետի մէջ, կնիսանյութեանը Հայր Բարթողիմէոսի
12. Ձկնունի Շուրի կանուրջը
13. Հայր Բարթողիմէոսի թնակարանը Ս. Յակոբայ վանիին մէջ
14. Վերապրող Ձկնունցիներու խնքանկարներ:

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ւ Ա Ծ

Երուսաղէմի Զէյթունի Հայրենակցական Միութիւնը իրեն սիրեցեալ եւ ծերունազարդ Նախագահին պատկերազարդ կենսագրականը հրատարակ հանելու համար, տպագրական ամբողջ ծախքը հոգալու ի վիճակի չըլլալով, կրցաւ միայն այս գրքոյկին ծախքը հոգալ, որուն հասոյթը պիտի յատկացուի կենսագրականի ֆօնտին: Իսկ կենսագրականի ծախքին համար կը զիմէ բարեռէր ազգայիններու աջակցութեան, եւ կը խնդրէ որ զբամական բուլոր առաքուձները եւ թղթակցութիւնները զրկուին ստորե նշանակուած հասցէին, զործին ընթացք կարենալ տալու համար:

Հայրենակցական Միութիւնը Հայր Սուրբին յառաջացեալ տարիքը նկատի ունենալով, Ն. Կերպապատուութեան հաւանութեամբ, զործին ամբողջ պատասխանատուութիւնը իրեն ուսերուն վրայ առած է եւ կը յուսայ որ համակիրներու զբամական զոհողութեանց շնորհիւ, պիտի կրնայ մօտիկ ապագային կենսագրականը մամուլին յանձնել:

Տպագրական ծախքերէն վերջ եթէ բան մը աւելնայ Հայր Սուրբին պիտի յանձնուի:

Նախատեսուած նրկական ծախքը ապահովուելէ վերջ, տպագրական զործին մօտէն և հեռուէն պիտի հսկեն, բնիկ Զէյթունցի, Երուսաղէմի Վանքին նորընծայ վարդապետներէն Գերօ Տ. Գեղամ Վրդ. Քասիմեան և Եդ. Սարկաւազ Ոսկերիչեան:

Այս առթիւ Միութիւնը կը զիմէ Հայր Բարթողիմէոսի համակիրներուն որ եթէ փափաքին սոյն հատորը ճոխացնել ծանօթութիւններով և պատկերներով, սիրով անդ կը տրուի:

Երուսաղէմի Զէյթունի Հայրենակցական Միութիւնը կազմուած է 1927 Յուլիս 31-ին եւ տեղական կառավարութենէն վաւերացուած է 20 Փետր. 1928 և 3939/534 թիւով, ամէնուն զտտահութիւնը կը վայելէ:

Միութեան Դիւանը կը բաղկանայ հետեւեալներէն.

Ատենադպիր

ՍՏԵՓԱՆ ՂԱԶՍԻՐԵԱՆ

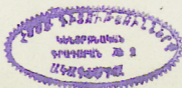
Ատենապետ

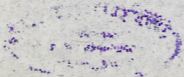
ԿԱՐԱՊԵՏ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Գանձապահ

ԳԱՂՈՒՍ ԱՇԼԳԵԱՆ

Հասցէ. — COMPATRIOTIC UNION OF ZEITOUN
P. O. Box 636 JERUSALEM — Palestine

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220036730

[504]

A 36730

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

- Յառապանի օրհրէն. 1923, Հայրենասիրական երկասիրութիւն մը տարագրութեան օրհրէն ներշնչուած,
- Սուրիահայ Յարեցոյց. 1924, ընկերակցութեամբ Մ. Աճէմեանի և Մ. Սիսեռեանի,
- Սուրիահայ Յարեցոյց. 1925, ընկերակցութեամբ Մ. Աճէմեանի և Մ. Սիսեռեանի,
- Սուրիական Յիշատակ. 1924, Գատկերազարդ երեքլեզուեան պատի օրացոյց,
- Սուրիական Յիշատակ. 1925, Գատկերազարդ երեքլեզուեան պատի օրացոյց,
- Սուրիական Ալպով. 1927,
- » » 1928,
- » » 1929,
- Եփիկիան Ուղշեր. 1930,
- Հայրենասէր եւ Անբասիր Եկեղեցականը. 1930,

Ա Ն Տ Ի Պ Գ Ո Ր Շ Ե Ր

Փախուստի նամբուն վրայ,
 Խաչուած Ազգը,
 Խաչի նամբան,
 Հին Յիօռակներ,

Գ Ի Ն 1 Շ Ի Լ Ի Ն

Մանօք. — Բացտոյիկ նուերով մասնակցիչ փափաքողներուն ցանկը պիտի հրատարակուի կենսագրական հասո-րին մէջ:

Միութեան կնիքը չի կրող օրինակները անվաւեր են:
